

OSTACI ROMANIČKE CRKVE U KAMEŠNICI

LANA OKROŠA ROŽIĆ

Gradski muzej Križevci

T. Sermagea 2

HR-48 260 Križevci

gmk@net 4u.hr

Stručni članak
Professional paper

Primljeno/Recieved: 23. 11. 2003.

Prihvaćeno/Accepted: 15. 12. 2003.

U selu Kamešnici otkopani su, prilikom obnove gotičke crkve sv. Andrije, temelji polukružne apside i lađe romaničke crkve. Svetište gotičke crkve izgrađeno je na temeljima lađe romaničke crkve. Okolo crkava utvrđeno je postojanje groblja.

To je za sada drugi nalaz sakralne romaničke arhitekture na križevačkom području, jer su 1998. god. u Glogovnici također otkopani temelji polukružne apside romaničke crkve.

Ključne riječi: Kamešnica, crkva Sv. Andrije, romanika, polukružna apside, groblje

Selo Kamešnica smješteno je na južnoj padini Kalničke gore, 2,5 km istočno od sela Kalnik. Oko 500 m istočnije od Kamešnice protječe istoimeni potok, a šire područje oko Kamešnice obiluje izvorima pitke vode (sl. 1).

U povijesnim izvorima Kamešnica se prvi put spominje 1193. god. kao posjed *Kemenic* kojeg pečujski biskup Kalan dosuđuje zagrebačkom biskupu Dominiku.¹ Ponovno se spominje 1201. god. u popisu posjeda Zagrebačke biskupije kao *villa Kemenych*.² Dokumentom iz 1221. god. kralj Andrija II. vraća banu Ohuzu gospoštiju Kamešnicu (*Kemesnica sub Keymuk*), koju je kralj Bela III. protupravno dodijelio Zagrebačkoj biskupiji.³ God.1341. križevački župan Stjepan, sin bana Pavla Šubića, dobiva od bana Mikića gospoštiju Kamešnicu (*Kemnechniche*) za pruženu pomoć u suzbijanju raznih zločina,⁴ a u ispravi iz 1380. god., kojom ban Petar određuje međe posjeda Pavla iz Kamešnice, spominje se utvrda Kamešnica (*Kamechnica castrum*).⁵ Godine 1545. susrećemo je kao *Kamengrad castrum*.⁶

Ovom kratkom povijesnom pregledu potrebno je dodati 1377. god. kada Mihael, skradinski biskup i generalni vikar Zagrebačke biskupije, na molbu kalničkog župnika Stjepana, posvećuje crkvu Sv. Andrije u Kamešnici, a Kamešničani se obvezuju da se neće odvojiti od župe.⁷ Iz ovog dokumenta doznajemo da se crkva Sv. Andrije nalazila pod jurisdikcijom crkve Sv. Martina na Kalniku.

Gotička crkva Sv. Andrije iz 1377. god. jest jedan od rijetkih spomenika križevačkog područja koji svojom vanjštinom dočarava izgled kasnosrednjovjekovnog sakralnog objekta (Horvat-Levaj 1993).

Gradski muzej Križevci nadzirao je, tijekom kolovoza i rujna 2003. god., iskopavanje u svrhu drenažiranja temelja ove gotičke crkve.

Istočno od gotičkog svetišta već se ranije nazirao kameni polukrug, što je ukazivalo na postojanje starije arhitekture. Prateći ovaj kameni luk, otkrili smo temelje polukružne apside (svetišta) i lađe romaničke crkve (sl. 2). Vidljivo je da postojeća gotička crkva dijelom koristi temelj romaničke, jer je svojim svetištem "sjela" na lađu starije crkve (sl. 3). Promjer romaničke apside iznosi 3,80 m, a najviša sačuvana visina temelja ne prelazi 0,80 m. Širina temelja kreće se oko 1,00 m. Temelje lađe romaničke crkve pratimo u dužini od 6,80 m, do mjesta gdje počinje gotička lađa, tako da dostupna dužina starijeg crkvenog objekta iznosi 10,30 m.

¹ CD II/225; Buturac 1991: br. 3

² CD III/8; Buturac 1991: br. 6

³ CD III/175

⁴ CD X/424; Buturac 1991

⁵ CD XVI/106; Buturac 1991: br. 167

⁶ Starine JAZU, 1885

⁷ NAZ; Buturac 1991: br. 164a

To je za sada drugi nalaz sakralne romaničke arhitekture na križevačkom području, jer je od prije poznata romanička apsida otkrivena u Glogovnici, selu smještenom 4,5 km jugoistočno od Kamešnice (Homen 1998; Homen 2000). Romaničku crkvu u Glogovnici izgradili su sepulkarci (regularni kanonici Sv. Groba Jeruzalemskoga), a prvi put se spominje u povijesnim izvorima 1230. god. No, za razliku od glogovničkog svetišta koje karakterizira masivnost i kompaktnost gradnje, svetište iz Kamešnice je nešto skromnije izvedbe jer nema masivnih kamenih blokova, već sitnije, neklesano kamenje čvrsto naslagano i nabijeno u zemlju. Unutar kamešničke apsida nisu otkriveni tragovi podnice.

Oko ovih crkvenih objekata utvrđeno je, kao što je i uobičajeno, postojanje groblja (sl. 3). U iskupu je otkriveno 6 grobova. Grob 1 smješten je uz sjeverni temelj lađe gotičke crkve, dok su grobovi 2 i 3 otkriveni uz južni temelj lađe romaničke crkve, a grobovi 4, 5 i 6 uz južni temelj lađe gotičke crkve.

Oko grobova pronađeno je dosta kovanih željeznih čavala što ukazuje na pokapanje u drvenim sanducima. Grobovi su uslijed prekopavanja terena većim dijelom poremećeni, vjerojatno zbog gradnje gotičke crkve, te sadrže uglavnom nalaze lubanja i dislociranih kosti ukopanih individua. Tek su se dva groba (grob 5 i grob 6) mogla u cijelosti istražiti. Grobovi su položeni u smjeru istok-zapad (glava na zapadu). Ukopani su na dubini od 1,20 m od razine današnjeg tla. U grobu 5, ispod zgloba desne ruke, pronađena je tanka, željezna, četvrtasta predica s trnom i dio okova (sl. 4). U grobu 6, ispod desne strane zdjelice, nađena je željezna listolika strelica sa zavrnutim vrhom, vjerojatno od udarca u kost (sl. 5). Spomenuti nalazi nisu baš pouzdani za dataciju, no oblik predice mogao bi biti gotički, pa bismo grobove eventualno mogli datirati u 14. ili 15. st., o čemu će se, kao i o analogijama, nešto više moći reći tek nakon konzervacije i restauracije nalaza. U romaničkoj apsidi grobovi nisu pronađeni.

Ostaci romaničke crkve iz Kamešnice nisu, kao što je već spomenuto, osamljeni primjer na križevačkom području. Analogije nalazimo i na širem području sjeverne Hrvatske. U Vinkovcima, na Meraji, otkriveni su temelji ranoromaničke crkvice Sv. Ilije (Dimitrijević 1966:77-82). Oblik polukružne romaničke apsida nalazimo također u kompleksu benediktinske opatije Sv. Mihovila na lokalitetu Rudina kraj zaselka Čečavac, nedaleko od Požege (Mohorovićić 1964:431), kao i kod templarske crkve Sv. Martina u istoimenom naselju uz Našice (Dobronić 2002:101-102).

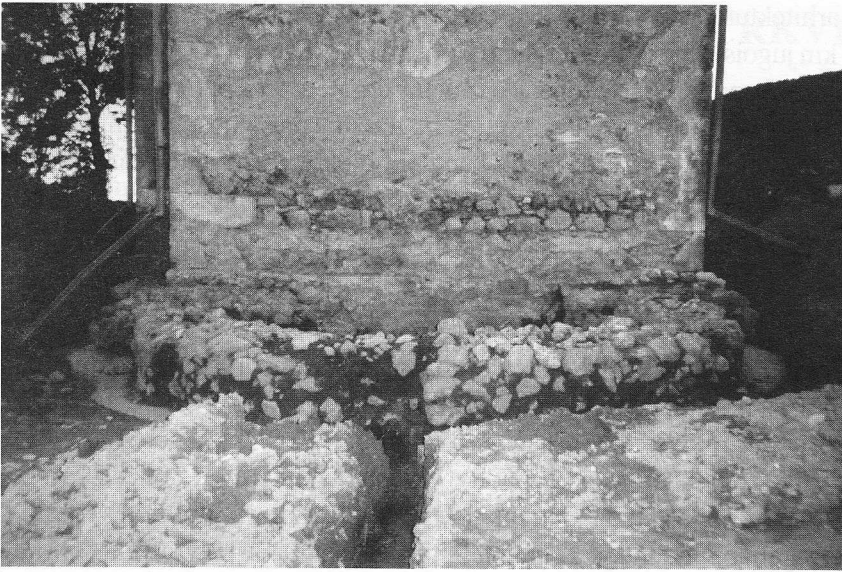
Da bi se odgovorilo na pitanje kada je sagrađena starija crkva u Kamešnici, najvjerodostojnije je osloniti se na analogije. Slijedom toga može se zaključiti da se sve navedene crkve s polukružnom apsidadom, osim ranoromaničke crkvice Sv. Ilije, spominju u povijesnim izvorima prve polovice 13. st. Zanimljiv je natpis, iznad trijumfalnog luka u gotičkoj crkvi Sv. Andrije, na kojem čitamo: *CRKVA UTEMELJENA 1222, OBNOVLJENA 1939*. Podatak o utemeljenju crkve 1222. god. nema potvrde u poznatim dokumentima, no zašto se spominje baš 1222.? To je godinu dana nakon što je kralj Andrija II. vratio banu Ohuzu gospoštiju Kamešnicu. Možda je presmijela pretpostavka da je upravo ban Ohuz ili netko od njegovih nasljednika sagrađio na svom imanju kapelu, izabравši za njenog patrona sv. Andriju, kao znak zahvalnosti kralju Andriji za vraćeno imanje. Ovo pitanje ostaje otvoreno i svakako će biti predmetom daljnjih istraživanja.

Na kraju valja napomenuti da će ostaci ranije arhitekture u Kamešnici na neki način ostati vidljivi, jer će se kamenim oblucima, u razini zemlje, naznačiti polukružna apsida i južni temelj lađe starije crkve, kao svjedočanstvo o još jednom spomeniku romaničke arhitekture na našem području.

Sl. 1: Položaj Kamešnice, topografska karta u izvorniku Varaždin-Koprivnica, M 1:100 000 (izvadak)

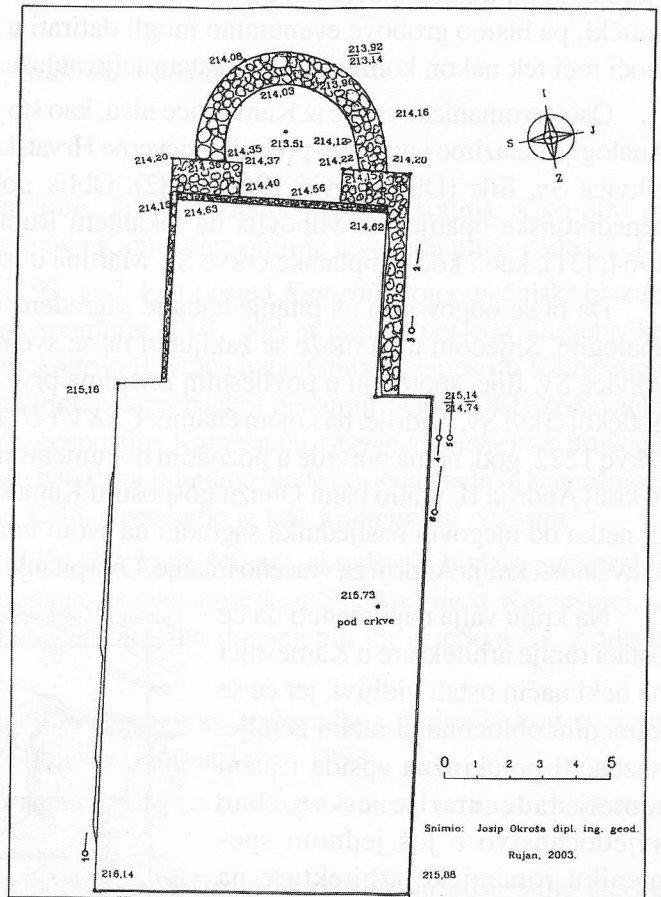

Sl. 2: Kamešnica 2003, apsida romaničke crkve, pogled s istoka

Sl. 3: Kamešnica, gotička crkva Sv. Andrije, apsida i lađa romaničke crkve (tlocrt), te grobovi

Sl. 4: Kamešnica, predica s trnom i dio okova iz groba 5 (prije restauracijsko-konzervatorskog zahvata)

Sl. 5: Kamešnica, listolika strelica pronađena u grobu 6 (prije restauracijsko-konzervatorskog zahvata)

LITERATURA:

- BUTURAC, Josip (1991): *Regesta za spomenike Križevaca i okolice 1134-1940*, Križevci.
- DIMITRIJEVIĆ, Stojan (1966): Rezultati arheoloških iskopavanja na području vinkovačkog muzeja od 1957. do 1965. (Prehistorija i srednji vijek), *Acta musei Cibalenisis*, I, 43-45.; 74-86, Vinkovci.
- DOBRONIĆ, Lelja (2002): *Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Dom i svijet, Zagreb.
- HOMEN, Zoran (1998): Rezultati prve etape arheoloških istraživanja u Glogovnici pokraj Križevaca, *Vijesti muzealaca i konzervatora*, 3-4:22-26, Zagreb.
- HOMEN, Zoran (2000): Glogovnica pokraj Križevaca — rezultati arheoloških istraživanja tijekom 1998. i 1999., *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 1:80-86, Zagreb.
- HORVAT-LEVAJ, Katarina (1993): Crkva sv. Andrije, u: ur. Žarko Domljan, *Križevci grad i okolica*, *Umjetnička topografija Hrvatske*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 346-347.
- MOHOROVIČIĆ, Andre (1960): Problem razvoja romaničke arhitekture na tlu Hrvatske razmatran s osvrtom na ruševni kompleks Rudina u Slavoniji, *Ljetopis JAZU*, sv. 64:417-431, Zagreb.

IZVORI:

- CD - *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. (Smičiklas, Tadej) Zagreb, 1904-1934.
- Starine JAZU*, Zagreb, 1885, XVII, 194.
- NAZ - *Nadbiskupski arhiv Zagreb*, Kanonske vizitacije, Arhidakonat Kalnik, Protokoli 133-144.

Summary

REMAINS OF A ROMANIC CHURCH IN KAMEŠNICA

Bases of a semicircular apse and nave of a Romanesque church were uncovered in the village of Kamešnica, during the reconstruction of the church of St Andrew. The gothic choir had been built on the bases of the Romanesque nave. There is a graveyard around the churches.

This is a second example of sacral Romanesque architecture found so far in the area of Križevci - in 1998 bases of a semicircular apse of a Romanesque church were excavated.

Key words: Kamešnica, church of St Andrew, Romanesque, semicircular apse, graveyard